

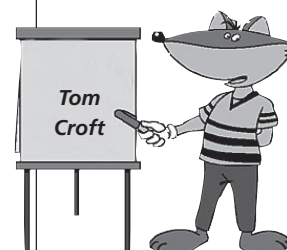

1. Sissejuhatus

1.1 Euroopa tulevik: noored, nende kaasatus ja osalemine

„Euroopa Liit peab muutuma demokraatlikumaks, läbipaistvamaks ja tõhusamaks. Tal tuleb lahendada ka kolm põhilist probleemi: kuidas kaasata kodanikke, seejuures eelkõige noori, Euroopa ülesehitusse ja Euroopa institutsioonidesse ...”

Katkend Laekeni deklaratsioonist (EL Ülemkogu tippkohtumine, Belgia, detsember 2001)

Selle uue aastatuhande koidikul liiguvad Euroopa ja tema kodanikud kiiresti oma ajaloo uue ja otsustava tähise poole, sealhulgas ka Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liit. Euroopa Liidu edasine laienemine ja sellega kaasnevad tohutud poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed muutused tähendavad uusi ja erilisi väljakutseid kogu Euroopa kontinendi jaoks.

Samas tundub, et Euroopa kodanikud on üha sügavamalt pettunud Euroopa poliitilistes ja administratiivsetes üksustes. Seda „lahususe“ tunnet peetakse ka üheks põhjuseks, miks Euroopa Parlamendi valimistest osavõtt üha langeb ja miks Euroopa edasist integreerumist puudutavatel rahvuslikel referendumitel on antud nii palju „ei“ hääli. Nende tunnete muutmine ning Euroopa institutsioonide ja kodanike vahele silla ehitamine on samuti väga tähtsad ülesanded.

Ometigi kujutavad kõik need väljakutsed Euroopa ja tema kodanike jaoks tohutuid võimalusi. Meil on võimalus ehitada koos rahuarmastavat Euroopat, mis on rajatud inimõiguste austamisele ja kaitsele ning mille uued demokraatia vormid suudavad Euroopa institutsioone tõepoolest Euroopa kodanikele lähemale tuua.

Kõige tähelepanuväärsem on aga see, et tõeliselt ühendatud, rahumeelse ja ausa Euroopa edu võtmeks on just noored ning see fakt on selgelt välja toodud ka Laekeni deklaratsioonis. Noorte osalemise teema kerkimine päevakorda koos teiste prioriteetsete poliitiliste küsimustega peegeldab mõttemallide märkimisväärset arengut ning rõhutab tähtsust, mida Euroopas osutatakse noortepoliitikale ja noorsootööle. Seda suundumust näitavad ka Euroopa Liidu programm Euroopa Noored, noortepoliitika Valge Raamat ja kõik koolitused, mis korraldatakse Euroopa Nõukogu noortekeskuste poolt.

Seega on noored õigustatult kindlustanud endale koha Euroopa poliitilisel kaardil ning nende tähtsus ja roll on tähelepanu keskmesse tõstetud. Kuid mis on sellel kõigil pistmist noorte sotsiaalse kaasamisega noorsootöösse? Seos muutub selgemaks, kui vaadelda lähemalt mõistet „noorte osalemine“.

Arusaamine noorte ühiskonnas osalemisest areneb pidevalt, eriti just nende osalemisest ühiskonna tsiviil- ja poliitilises ülesehituses. Osalemine selles kontekstis tähendab palju enam kui pelgalt konsulteerimist noortega nende elusid mõjutavate ja tulevikku kujundavate muutuste ja algatuste asjus. Meie räägime nende noorte osalemisest, kes tõepoolest esindavad ja moodustavad mingi usaldusväärse läbilõike Euroopa noortest. See viimane viibki meid asja tuumani.

Et ühiskond saaks noorte osalemisest tõepoolest maksimaalset kasu, tuleb anda kõikidele noortele vahendid ja võimalused oma osalemisõiguse kasutamiseks. On äärmiselt oluline, et erivajadustega või vähemate võimalustega noored, kelle jaoks on võimalused reeglina tõepoolest äärmiselt piiratud, saaksid samuti kaasa lüüa ja anda omapoolse panuse ning seda mitte ainult sellepärast, et nende jaoks on see samasugune põhiõigus nagu ükskõik milliste teistegi noorte jaoks. Kuid asi ei ole ainult eetilises väärtuses, mida kätkeb endas tõrjutuse ärahoidmine või mitmekesisuse väärtustamine. Erivajadustega või vähemate võimalustega noorte osalemine on ka baromeeter, mis näitab meie demokraatiate ja ühiskondade tervislikku seisundit. Kõige haavatavamate ja kõrvalajetatud noorte hääle kuulda võtmine on tõepoolest hädavajalik siis, kui meie eesmärgiks on luua paremat homset kõigi inimeste jaoks, sest nende noorte panus, vaatenurk ja teadmised on selles küsimuses hindamatud ja ainulaadsed. Noored, kelle elu on olnud raske ja kelle tulevik on

seetõttu ebakindel, võivad meile õpetada võrdsusel, õiglusel ja rahul rajaneva Euroopa tähendust ning juhatada teed selle juurde. Kuid esmalt tuleb anda nendele noortele osalemisvõimalus.

Ehkki sotsiaalset tõrjutust otseselt kogenud inimeste arusaamine ja teadmised võivad meil aidata mõista tõrjutuse algpõhjuseid, on sellised kogemused ikkagi väga keerukad ja raskesti mõistetavad. Ometigi ütlevad ka kõige raskemaid olukordi kogevad noored, et ka nemad tahavad veeta aega teiste noortega sõpruse, vastastikuse toetuse ja turvalisuse õhkkonnas. Nad rõhutavad ka kui tähtis on nende jaoks võimalus võtta osa sellistest noortele mõeldud tavalistest tegemistest nagu sportimine, vabatahtlik teenistus ja kultuuriüritused. Suuresti just tänu sellisele kaasatusele suudavad noored teha järgmise sammu ning arutada ja jagada oma vaateid neid endid puudutavates küsimustes. See käib küll ka kõigi teiste noorte kohta, kuid eriti just nende kohta, kellel on tavapärastelt vähem osalemisvõimalusi.

Noorsootööl on väga oluline roll selles, et jõuda noorteni, kes iga päev seisavad silmitsi tõrjutusega, aidates neid noori ka omavahel kokku viia. Tõsi, ühiskonnas on palju teisi tegureid, mis noorte kaasatust suurendavad, väheolulised pole seejuures noorte endi võimed ja tugevad küljed, kuid just erivajadustega või vähemate võimalustega noorte jaoks saavad noorsootöö ja noorteorganisatsioonid olla peamisteks kaasamise vahenditeks.

Kui noorsootöötajad ja noorteühingud ei suuda erivajadustega või vähemate võimalustega noori oma tegevusse kaasata, siis kust mujalt saaksid noored väärtuslikke mitte-formaalse õppimise kogemusi? (Vaata peatükki 5: Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasamiseks, vt sisukord). Kuidas muidu pääseksid kõige kõrvalejäetumad noored osalema projektides koos teiste noorte ja täiskasvanutega? Ja kust peaksid need kõige haavatavamad noored leidma julgustust ja toetust, et tõsta oma enesehinnangut ja enesekindlust, kui seda pole neile pakkunud formaalne haridus? (Vaata peatükki 6.4: Enesehinnangu uurimine). Kus saaksid need kõige isoleeritumad noored ilma sellise laiaulatusliku kaasamiseta arendada vajalikke oskusi ja usku iseendasse nii, et nad julgeksid teisi esindada? Ja millisest võimalikust tulevikust loobub Euroopa, kui ta jätab kõrvale sellise kaasamise?

Kuidas saavad siis noorsootöötajad ja noorteorganisatsioonid kaasamiseks paremaid võimalusi luua? Käesolevas käsiraamatus püütakse pakkuda nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi võtteid ja abivahendeid, millest kaasamisalases töös alustada.

1.2 Kaasamistöö väärtus ja väljakutsed

Sotsiaalset tõrjutust uurivad teadlased jälgisid muutusi väikese grupi noorte eludes, kes ei osalenud ei hariduses, tööturul ega koolituses – ühes põhilises kõrvalejäetute grupis, keda valitsus aidata soovib. Kava nägi ette noorte intervjuerimist kaks või kolm korda 18-kuulise ajavahemiku jooksul. Kahjuks paljud noored lihtsalt 'kadusid' vaatamata korrapärasele suhtlemisele ja uurijate parimatele jõupingutustele.

Katkend aruandest "Missing Connections": Briton (2002)

Mida enam kogevad noored sotsiaalset tõrjutust, seda keerulisem on nendega kontakti luua. Samas ei piisa noortega lihtsalt kontakti loomisest, meil on vaja neis huvi äratada ja nendega töötada. Probleemi teeb keerulisemaks see, et paljud äärmuslikes olukordades olevad noored suhtuvad erialainimeste soovi nende ellu sekkuda umbusu ja isegi vaenulikkusega.

Seetõttu ongi noorsootöö nii oluline. Noorsootöö tihti vabatahtlik ja kogukonnapõhine olemus tähendab seda, et noorsootöötajatel ja noorteühingutel on teistega võrreldes paremad võimalused usaldusliku vahekorra loomiseks noortega ühiskonna äärealadelt (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine).

Millist kasu toob siis see, kui me noorsootöötajatena kasutame oma ametialast eelist ja töötame nii kaasavalt kui võimalik?

Noortel üksikemadel, kes kasvatavad oma lapsi äärmiselt rasketes tingimustes, on kuhjaga nii praktilisi kui ka emotsionaalseid kogemusi, nad on leidlikud, kuid tunnetavad sisimas teravalt ka ühiskonna alustes valitsevat ebaõiglust. Neid teadmisi on vaja jagada mitte ainult teiste üksikemadega vaid kõigiga, kes soovivad mõista, mida tähendab lapsi üksi kasvatada siis, kui sissetulekust ei piisa ja toime tuleb tulla ka ühiskonna pahakspaneku ja moraallilugemisega. Selliseid teadmisi ja kogemusi on teistega aga raske jagada. Väga erineva taustaga noorte kokkutoomine pole alati lihtne ega probleemitu, kuid hoole ja pühendumisega saab kõigi vaev kuhjaga tasutud.

- Esimene asi, mida peame tunnistama ja mida me ka eelmises lõigus juba rõhutasime on need tohutud teadmised ja kogemused, mida igapäevaselt ja pikaajaliselt tõrjutusega silmitsi seisvatel noortel on noorsootöösse kaasa tuua. Nende panus rikastab igasugust noorsooalgatust või projekti.
- Pideva tõrjutusega silmitsi seisvad noored saavad kasu uutest võimalustest, mis võisid neile varem kättesaamatud olla. Teiste noortega kohtumise ja nende tundmaõppimise kaudu võivad lüüa kõikuma noorte eelarvamused, stereotüübid ja oletused. Nende silmapiir laieneb, nende noorte suhted muutuvad mitmekesisemaks. Koos on noortel võimalus avastada ebaõigluse ilminguid ja arutada oma muresid ja küsimusi. Vaatamata erinevale taustale ja kogemustele avastavad noored sarnasusi, mis neil on oma tulevikulootustes ja –püüdlustes.
- Kasu saavad ka noorteprojektid ja –algatused. Kui tegu on kohaliku projektiga, on sellel seeläbi ilmselt enam kokkupuutepunkte tegelike kohalike vajadustega. Samas kui me suudame tõrjutatud noores huvi äratada ja talle tegevust pakume, on teda ka tulevastesse algatustes kergem kaasata. Projekte ja üritusi saab kohandada noorte tegelike vajaduste ja huvidega, need ei pea olema sellised nagu täiskasvanud neid ette kujutavad.
- Antud kontekstis vaadatuna on see kasulik nii kogu projektile kui ka kõigile sellega seotud inimestele, keda see projekt mõjutab. Rassismist, seksismist, vaesusest, ebavõrduisusest ja teistest diskrimineerimise ja ebaõigluse vormidest saab rääkida kui reaalsest jõududest, mis pole mingid abstraktsed 'ismid', vaid mõjutavad reaalseid inimesi. Noored saavad teiste inimeste elusid mõjutavast reaalsusest paremini aru, kui neil on omavaheline emotsionaalne side.
- Sellisel viisil saab kasu ka ühiskond tervikuna ja seda eriti siis, kui me kasutame kaasamistöö abil õpitut ka väljaspool noorsootööd.

Siiski pole selle kõige ellu rakendamine kaugelki lihtne. Kaasavalt töötamine nõuab nii organisatoorseid kui ka individuaalseid muutusi. Kui kaasamisalane töö on eeskätt suunatud noortele, kes on teatud võimalustest ilma jäänud, tuleb selle olukorra kõrvaldamiseks teatud muudatusi ellu kutsuda. Tuleb kindlaks teha need takistused, mis nad ise on kasvõi kogemata püstitanud. Projektides tuleb uurida muutuste organisatsioonilist kultuuri, väärtusi ja praktikaid, et näha kus ja kuidas jõutakse ühtede noorteni, aga teisteneni mitte. Põhjalikumalt uurime me mõningaid selliseid takistusi ja nendega toimetulemise viise peatükis 3: Kuidas jõuda kõikideni?

Kõige selle juures on äärmiselt oluline, et noorsootöötajad tunnetaksid oma piire. Mõned barjäärid, mis takistavad noorte ühiskonda kaasamist, on ühiskonda sügavalt juurdunud, pikaajalised ja struktuursed. Isegi heade kavatsuste ja tõsise tööga ei saa noorsootöötajad nende mõjule üksi vastu astuda. Eesmärgid peavad olema reaalsed ja saavutatavad (vaata peatükki SMART eesmärgid 'Projektijuhtimise käsiraamatus'). On ilmselge, et ainuüksi noorteprojektidega ei suudeta juurida välja vaesust, töötust, narkomaaniat, rassismi, ksenofoobiat, halba edasijõudmist koolis, kodutust, kuritarvitamist, hoolimatust, noorte kuritegevust ega ühtegi teist noorte sotsiaalse tõrjutusega seotud probleemi. Kuid noorsootöötajad võivad luua noortele mitte-formaalse õppimise võimalusi, pakkuda neile uusi väljakutseid, näidata oma usku noortesse ning tuua esile nende parimad omadused nii nagu seda on kirjeldatud peatükis 5: Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasamiseks.

Nendele noortele, kes iga päev diskrimineerimise ja tõrjutusega kokku puutuvad ja üritavad sellega kaasneva alanduse ja ebaõiglusega toime tulla, võib austusel, väarikusel põhinev ning kõikide eripärasid ja tundlikkust arvestav kaasav noorsootöö olla tohutuks julgustuse allikaks. Kui see on teie jaoks uus valdkond, siis sellise kaasava noorsootöö põhimõtteid ja erinevaid lähenemisviise kirjeldatakse peatükkides 6: Kaasav noorsootöö praktikas ja 7: Võimalikud lähenemisviisid.

Me peame julgustama ka erialaspetsialiste – õpetajaid, tervishoiutöötajaid, politseid ja tööandjaid - suhtuma noortesse tõsiselt, neid ära kuulama ja mitte moraalitsema, alustama nendega dialoogi nende elust ning tunnistama, et noortel on meile palju anda ja õpetada. Partnerlussuhete tähtsust sotsiaalse tõrjutusega tegelemisel ja sotsiaalse kaasatuse edendamisel vaadeldakse peatükis 4: Noored ja nende keskkond.

Kui te olete aga koolitaja, kes soovib rohkem teada saada mitmesugustest erinevatest teemadest, mis käsitlevad tööd erivajadustega või vähemate võimalustega noortega, siis leiate käesoleva käsiraamatu 8. peatükist terve rea vastavaid meetodeid ja harjutusi.

Järgmises, 2. peatükis „Mõisted“ käsitleme üht kõigi suuremat komistuskivi, püüame lahata kaasatuse mõiste tegelikku tähendust ning selgitada, kes on erivajadustega või vähemate võimalustega noored.